

ЮРИДИЧНА ОСВІТА ТА НАУКА В УКРАЇНІ: НОВІ СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

**Чернецька О., канд. юрид. наук, доцент, проректор з наукової та науково-педагогічної роботи
Київський університет права НАН України, Україна**

Учасник конференції

Досліджується стан юридичної освіти України, її національні особливості та основні напрямки реформування.

Ключові слова: Вища освіта, вища юридична освіта, євроінтеграція, Болонський процес, європейський освітнянський простір

The author investigates the higher education system in law, its national peculiarities and the main ways of its reformation

Keywords: higher education, higher education in law, European integration, Bologna process, European educational area

Загальновідомо, що освіта – це не тільки основа інтелектуального, а й культурного та духовного розвитку особистості, суспільства і держави та засіб забезпечення всебічного розвитку людини як особистості та найвищої соціальної цінності, і, в цілому, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу нації.

В цілому система вищої освіти в будь-якій сучасній державі виступає основою людського розвитку та прогресу суспільства та держави. Сучасний стан вищої освіти характеризується стрімкими перетвореннями, як і інші суспільні сфери, які реформуються на зразок європейських стандартів та зумовлені євроінтеграційними прагненнями України. І саме в процесі проведення масштабних реформ у багатьох сферах життєдіяльності українського суспільства та держави, питання удосконалення системи вищої юридичної освіти, і як наслідок підготовка правників-практиків набувають особливої актуальності та значення. Як стверджує академік Тацій В., юрист-практик у своїй діяльності приймає рішення, які визначають авторитет та повагу до держави і є надзвичайно важливими для долі людини. Але коли ці рішення суперечать законодавству, порушують або не захищають права громадян та інтереси держави, то це вже ніщо інше як беззаконня, що, власне суперечить ідеї правової держави¹.

Слід відмітити, що саме юридична освіта та наука займає особливе місце в системі вищої освіти, оскільки глибоко пов'язана із формуванням суспільної свідомості та правосвідомості, виступає запорукою розбудови України як правової та демократичної держави. Вища юридична освіта є безперечно складовою правової освіти в цілому, головним завданням якої є формування правової свідомості та правової культури громадян, утвердження в суспільстві принципу верховенства права.

Згідно з Концепцією вдосконалення правничої (юридичної) освіти для фахової підготовки правника відповідно до європейських стандартів вищої освіти та правничої професії, подальший розвиток правничої освіти має бути спрямований на підготовку правника відповідно до його фундаментальної ролі – утверджувати верховенство права через захист прав і свобод людини.

Сьогодні стає все більш очевидним, що сучасний стан розбудови державності та подальша демократизація суспільства потребують активних учасників цих процесів, які мають відповідну освіту та здатність утверджувати активну громадянську позицію. І тому, роль юриста в цих процесах безумовно важлива і надзвичайно відповідальна. Саме юристи, у значній мірі, здатні творчо осмислювати та аналізувати процеси, які відбуваються у суспільстві та державі, бути активно свідомими учасниками суспільного та державного життя. Нині в Україні потрібно проводити не тільки конституційну, адміністративну реформи, а й необхідне глибоке реформування права, зміна фундаментальних засад його розвитку, а не поверхневі зміни, які не здатні зробити право потужним рушієм прогресивного розвитку українського суспільства. Втім, право потенційно може стимулювати розвиток суспільних відносин, і, як показує досвід демократичних суспільств, воно робить це успішно.

Система вищої юридичної освіти в будь-якій державі має певні притаманні лише їй особливості та тісно взаємодіє з іншими системами суспільства, а саме з політичною, економічною, соціальною тощо. Це характерно і для національної системи вищої юридичної освіти в Україні.

Сучасні тенденції розвитку університетської системи освіти характеризуються наближенням до встановлення єдиних європейських стандартів, при цьому враховуючи, з одного боку, пріоритет власне національної системи освіти, а з іншого – поглиблення міжнародного співробітництва у сфері мобільності та працевлаштування студентів. Процес європейської інтеграції дедалі все помітніше впливає на сферу вищої освіти в Україні. Європейська орієнтація розвитку університетської освіти – це нараздільність таких понять як, університет і гуманізм, навчання і наука, культура і духовність. Адже, саме освіта є могутнім чинником розвитку духовної культури суспільства, відтворення інтелектуального потенціалу, а також запорукою утвердження та становлення нашої держави як рівноправного члена європейського освітнянського простору. Тобто, при реформуванні системи вищої освіти в Україні, з одного боку, необхідно враховувати пріоритети збереження національних досягнень у системі освіти, а з іншого – удосконалювати міжнародне співробітництво та міжнародну конкурентоспроможність закладів системи вищої освіти задля мобільності та працевлаштування студентів.

На нашу думку, визначну роль на зміст і якість юридичної освіти має прогресивний розвиток методології юридичної науки. Сьогодні стає все більш очевидним, що сучасний стан розвитку юриспруденції потребує інтенсивної розробки проблем методології для всіх галузей наукових знань. Необхідно змінювати підходи щодо методології викладання юридичних дисциплін як за змістом, так і за формою. Насамперед, основою системи юридичних знань повинні стати принцип верховенства права та гарантованості прав і свобод людини та громадянина, тобто підготовка юристів повинна бути спрямована, насамперед, на підготовку фахівців у правозахисній сфері.

На жаль, слід констатувати, що сучасний стан вищої юридичної освіти не зазнав докорінних якісних змін і тому це не дозволяє систему підготовки юристів в Україні поставити в один ряд з системами юридичної підготовки в державах континентальної Європи.

Реформи, які відбуваються в Україні в системі вищої освіти повинні бути спрямовані, насамперед, на удосконалення самої системи закладів, які надають освітнянські послуги. Якщо орієнтуватися на європейський досвід, то, зокрема, в Італії на 60 мільйонів населення припадає 65 університетів, у Франції на 63 мільйони – 41, в Іспанії на 45 мільйонів – 60, у Великій Британії на майже 61 мільйон – 142, а в Україні на 47 мільйонів – 240 вищих навчальних закладів.

¹ Тацій В. Проблеми вищої юридичної освіти в Україні: нові виклики сучасних реалій., В. Тацій., Право України. – 2009., № 1., С. 4

Слід зазначити, що першочерговим завданням розвитку вищої юридичної освіти в Україні постає питання удосконалення організаційно-правових основ організації та функціонування вищих навчальних юридичних закладів. Адже, прийняття нового закону «Про вищу освіту», який нібито базується на європейських стандартах освітньо-наукового простору та встановлює єдині вимоги щодо існуючої системи підготовки фахівців з вищою освітою, так і не призвело до вироблення Державних стандартів та програм щодо підготовки правників.

Більше того, при реформуванні вищої юридичної освіти в Україні доцільним було б звернутися до досвіду європейських держав, які вже здійснили реформи в цій сфері, згідно стандартів та вимог Болонського процесу. Зокрема, цікавим є досвід реформи юридичної освіти Німеччини, який мав законодавче закріплення, шляхом прийняття у 2002 році Закону «Про реформу юридичної освіти». Першою частиною реформи стало посилення міжнародної орієнтації навчального процесу, яка забезпечувалася введенням викладання окремих дисциплін іноземною мовою. Другою складовою реформи стало посилення орієнтації юридичної освіти на потреба адвокатури, задля чого було передбачено обов'язкове залучення адвокатів-практиків у навчальний процес. Більше того, юридична освіта в Німеччині позначена спільною діяльністю університетів і держави. З одного боку, - це постає джерелом напруження і конфліктів між свободою науки й політикою юстиції. З другого боку, спільні завдання юридичних факультетів і державних установ щодо прийому іспитів гарантують тісний зв'язок між юридичною наукою, юридичною практикою і юридичною політикою, між навчанням в університеті й професійною підготовчою практикою, й гарантують єдині стандарти якості на різних юридичних факультетах у Німеччині².

На нашу думку, досвід Німеччини доцільно було б використати при реформуванні юридичної освіти в Україні.

Наступним напрямом реформування системи вищої освіти має стати забезпечення якості освітянських послуг. Адже, одним із принципів Болонського процесу є досить жорсткі вимоги до якості підготовки фахівців з вищою освітою. Усвідомлюючи необхідність розвитку вищої юридичної освіти до загальноєвропейських стандартів, питання якості підготовки юриста, тобто висококваліфікованого фахівця у сфері права з відповідним рівнем сучасних правових знань та високим рівнем правосвідомості набуває особливої актуальності.

Водночас, необхідно впроваджувати в освітній процес інноваційні форми та методи навчання, які сприяли б виявленню та розвитку інтелектуальних здібностей студентів. У зв'язку з цим, організація освітнього процесу у вищих навчальних закладах повинна базуватися на принципах наукового, пізнавального, інформаційного та методичного забезпечення, що, в свою чергу, призводить до творчого опанування та осмислення отриманих знань, а також прояв творчої науково-дослідницької діяльності студентів. Адже, призначення сучасної юридичної освіти полягає в тому, щоб передати майбутньому правнику глибокі загальнокультурні основи, комунікативні здібності, критичність та культуру мислення, здатність приймати самостійні рішення, в цілому підготовка правників, які б сповідували принцип верховенства права та активну громадянську позицію.

Вважаємо, що концептуальними принципами щодо забезпечення якості вищої освіти України та її інтеграції в європейське та світове співтовариство, мають стати: створення інноваційного простору на основі освітньої і наукової підтримки; адаптація системи вищої освіти до норм, стандартів і основних принципів європейського простору вищої освіти; забезпечення соціального контексту вищої освіти, який надасть можливість випускникам вищих навчальних закладів формувати свою професійну кар'єру на основі соціальної справедливості, відповідальності та загальнолюдських цінностей.

Отже, основним змістом діяльності університету на сучасному етапі повинно стати формування інноваційного, гуманістичного освітньо-виховного середовища, що, в свою чергу, передбачає фахову глибину і інноваційні технології в системі освіти з метою інтеграції у європейський освітянський простір. Європейський вибір України – це рух до стандартів демократії, інформаційного та інтелектуального суспільства, що базується на принципі верховенства права та забезпечення прав і свобод людини та громадянина.

ДУК 340.11

ДІАЛЕКТИКА ВЗАЄМОДІЇ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА / DIALECTIC INTERACTION BETWEEN THE LEGAL STATE AND CIVIL SOCIETY

Шевченко А.Є., д-р юрид. наук, проф., проф. кафедри теорії права та держави
Старостюк А.В., канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри теорії права та держави
Університет державної фіскальної служби України

Учасники конференції

The article discusses the issue of the interaction of legal State and civil society as a necessary condition of quality of the development process of the modern Ukrainian State. These issues are of existing theoretical developments, views of famous thinkers of the past and present. The authors of the article highlight the idea that development of Ukraine at the beginning of the 21st century is largely determined by the maturity of the civil society and its role for the functioning of the state and its organs. The issues of the interaction of legal state and civil society are covered through the prism of the need to increase the level of political and legal culture as a necessary condition of qualitative changes in all spheres of social life. It is highlighted the role of legal activity in the process of strengthening the regime of law and order, the protection of the rights and freedoms of man and citizen.

Keywords: dialectic, the legal state, legal culture, civil society.

Процес розбудови демократичної, соціальної та правової держави органічно пов'язаний з формуванням громадянського суспільства. Особливого значення ці питання набувають в умовах необхідності визначення якісної характеристики українського суспільства та його впливу на вирішення складних проблем сьогодення.

До питань розбудови правової держави зверталися такі вчені-правознавці України як С.В. Бобровнік, Є. Бурлай, В. Головченко, Ю. Грошевий, Т. Ковальчук, М. Козюбра, А. Колодій, О. Костенко, Н. Онищенко, В. Погорілко, В. Селіванов, В. Сіренко, П. Рабінович, Ю. Тодика, М. Цвік, В. Шаповал та деякі інші. Що стосується витоків ідей правової держави, то

2 Хелланд А., Вендіш М. Юридична освіта в Німеччині., А. Хелланд, М. Вендіш., Право України. – 2009. – № 1., С. 24-28